

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԻ ԴԱՍԸ

Կիրականորեայ Վարժարաններու խնդրով անցեալ օգոստոսին Հունգարիոյ ոստանին մէջ զուամարուած Համաժողովի մասին Շահէ Սրբազանի յոյժ շահեկան տեղեկագրութիւնը, Սիոնի նախորդ թիւին մէջ հրատարակուած, լռեկեայն մատնանիշ կ'ընէր պարզապէս այն վերջը, որ ժամանակէ մը ի վեր բացուած է մեր ազգային կրթական կեանքին մէջ :

— Ի՞նչ հսկայական աշխատանք է այն՝ զոր այսպէս կազմակերպեցին Եւրոպայի ամէնէն յառաջագէտ ազգերը, քրիստոնէական դաստիարակութեան զործը ամուր հիմերու վրայ դնելու եւ հետզհետէ աւելի պայծառ հասկացողութեան մը վերածելու համար, իրենց մէջ . թէ ի՞նչ է այդ մասին մեր ըրածը . . .

Այս է հարցումը, զոր իր սրտին խորը դեռ շիթ մը կրօնական զգացում ունեցող հայ ընթերցողը պիտի հարկադրուէր ընել ինքզինքին, այդ յօդուածը կարդալէն անմիջապէս ետքը :

Բայց ինչիրը, մեր տեսութեամբ, ա՛յնքան հանրական, աւելի ճիշդ բառը գործածելով՝ ա՛յնքան ազգային բնոյթ մը ունի որ ուղիղ պիտի չըլլար լոկ անհատական տպաւորութեանց կշիռովը չափել զայն . կ'ուզէինք ըսել թէ այնքան կենսական է անոր կարևորութիւնը որ արդար միայն պիտի ըլլար հրապարակաւ ենթարկել զայն հանրութեան եւ պատասխանատու Մարմիններու նշնկատուման :

Բայց, առանց յամենալու ընդհանուր բացատրութեանց մէջ, անցնինք ուղղակի հարցին .

1. Անհրաժեշտ է որ կրօնական զգացումին եւ կրօնական միտքին մշակումը մաս կազմէ դաստիարակութեան զործին :

2. Ազգին բարւոյն եւ օգտին համաձայն է որ իր գաւազները կրթունին կրօնական հոգիի եւ զարգացման անհաղորդ պայմաններու մէջ :

3. Եթէ հաստատական է առաջին հարցումին պատասխանը, եւ ժխտական՝ երկրորդինը, ի՞նչ է այժմ եղածը եւ ի՞նչ մանաւանդ պէտք է ընել, որպէսզի մատաղ սերունդը կարող ըլլայ ընդունելու կրօնական ներշնչութեամբ օծուն դաստիարակութիւն մը :

★

Այս հարցումներէն առաջինին հանդիսաւորազոյն և հոյակապ պատասխանն է նոյն ինքն վերեւ ակնարկուած Համաժողովը : — Անիկա, այդ զուամարումը,

զինքը բաղկացնող պատգամաւորներուն մեծ թիւովը եւ իմացական բարձրագոյն զարգացման եւ բարոյական ու ընկերային զիրքի պատկառելի պատկերովը, եւ յետոյ զանոնք առաքող ժողովուրդներուն, համայնքներուն, կրօնական եւ կրթական միութեանց և դրութեանց բազմաթիւ ու բազմակերպ դասաւորութեամբը արդէն իսկ կը ցոլացնէ հասարակաց զգացումի և հանրային կարծիքի վիճակ մը, որուն չի պակսիր շատ բան՝ տիեզերական նկատուելու համար։

Առանց կրօնական հիմքի՝ անիրագործելի է առողջ և ամուր դաստիարակութիւն մը. այս մտածումը, որ անշուշտ բուն սկզբունքը և մեծ նշանաբանը պէտք է եղած ըլլայ այդ Համաժողովին, եղած է եւ պիտի լինի ընդ միշտ՝ անառարկելի այն տեսութիւնը, որով պէտք է միտին՝ չրդեղուն մաքուր եւ իրական դաստիարակութեան համար կատարուած բոլոր անկեղծ ջանքերը։

Ինչ որ հանրօգուտ է՝ ձկտումն ունի անանձնականութեան, որ բարոյականն է ինքնին. իսկ բարոյականը, առանց կրօնի, անհասկնալի է արդէն։

Կրթութիւն եւ դաստիարակութիւն կը կանգնին, էապէս, բարոյական սկզբունքներու վրայ. հետեւեալը անհեթեթութիւններ կը դառնան անոնք, առանց կրօնի խաբխիւն։ Լուրջ, կորովի, ազնուական ու նոյն ատեն իրապէս նկարագրով օժտուած են ընդհանրապէս այն երիտասարդները, որոնք իրենց ուսմանց ընթացքը կատարած են՝ դաստիարակութեան գործին մէջ կրօնքին բաժինը զնահատած կրթական յարկերու տակ։

Լսած եմ թէ կրթական ականաւոր գործիչ մը, որ նախապէս իր դպրոցին մէջ պատշաճ տեղը չէր դրած կրօնի ուսման, ժամանակ մը վերջը, քաղած բարոյական արդիւնքէն դժգոհ, ինքն իսկ ստանձներ էր նոյն դասը։ Ու տեսած եմ իրլանտացի ալեոր ուսուցչապետ մը, կէս դարէ ի վեր վերատեսուչ Կալկաթայէն Հոնկ-Գոնկ զօտիին վրայ ցրուած և բազմաթիւ հազարներով հնդիկ ու չինացի աշակերտներ պարունակող կաթոլիկ անդլիական վարժարաններու, որ կը պատմէր թէ, պետութեանէն արդիւրած ըլլալով դպրոցներուն մէջ կրօնատարած ձեռնարկ կատարելու, թէ և չէին կրցած դասախօսել Աւետարան, բայց անհունապէս գոհ մնացած էին բարոյական այն արդիւնքէն զոր օտարակրօն այդ պատանիներուն և երիտասարդներուն կեանքին մէջ յայտնապէս յառաջ էր բերած աւետարանական սկզբունքներու վրայ միայն յօրինուած անանուն քրիստոնէական բարոյախօսութեան մը դասը։

★

Երկրորդ հարցումին պատասխանը մեր ազգային կեանքի զգացումին եւ պատմական ու առօրեայ փորձառութեան մէջ է ինքնին։

Ի՛նչ որ ալ խորհին ոմանք կամ շատեր մեր ազգին ճակատագրին նկատմամբ, և ի՛նչպիսի տեսութիւններ ալ ունենան՝ ազգային կեանքը շարժման մէջ դնելու համար կիրարկուելիք միջոցներուն մասին, բոլոր Հայերը համամիտ միայն պէտք է լինին իրարու սա տեսակէտին շուրջը թէ մեր ազգային նկարագիրը ընորոշող ստորոգելիներուն մէջ ամէնէն կարկառունն է տակաւին կրօնականը։

Կրօնական համայնք մըն ենք, ո՛չ թէ կամ ոչ միայն՝ որովհետեւ ազգային զիտակցութեան կեանք ապրելնէս, այսինքն քրիստոնէութիւնը ազգովին ընդունելնէս ի վեր, մեր հաւաքական կերպարանքին ամէնէն տիրական զիծը կրօնականն է եղած, թէ՛ զրականութեան, թէ՛ արուեստից և թէ՛ ընկերային

ձկտումներու, և այլն, բոլոր մարգերուն մէջ, այլ նաև ու մանաւանդ՝ որովհետև մեր ցեղական և ազգային ինքնութիւնը օտարներու պետական և ժողովրդային բմբռնումին առջև օրինականացնող հանգամանքը առիկա եղած է ցարդ:

Արդ, ազգայնապէս կրօնական դիմագիծ ցուցադրել, իբր կրօնական հասարակութիւն նկատուիլ և ճանչցուիլ, և սակայն անվոյթ լինիլ կրօնական կեանքի մշակոյթի մասին և թոյլ տալ որ նոր սերունդին համար այդ տեսակէտով ու չինչ մտածուի լրջօրէն, ոչ միայն հակասութիւն մը պիտի ըլլար ինքն ըստ ինքեան, այլ նաև տեսակ մը պատրողական խաղարկութիւն՝ ուրիշներուն հանդէպ սարքուած, ու կեղծիքի տխրոյթ պայմանադրականութիւն մը, ազգային առունին կեանքին մէջ զործադրուած, գայթակղութեան միջնորոտ մը կազմելու համար հոն հետզհետէ:

Ինչո՞ւ սակայն յածիլ բառերու շուրջ: Զրկել ազգին զաւակները կրօնքի հոգեկան սնուցիչ ոյժէն և ազնուացնող շնորհներէն, ուրիշ բան պիտի չնշանաւ կէր՝ եթէ ոչ խորտակել այս ժողովուրդին սիրտը, ուրիշ բազում կողմերով վերջոտնուած, տկարացած և ջլատուած այս ազգին տալով ամէնէն մահացու հարուածը:

Վկայ է պատմութիւնը. մեր դարաւոր զոյւթեանը մէջ ազգայնապէս և բարոյապէս ամէնէն առողջ ժամանակները եղած են այն շրջանները, որոնց մէջ կրօնքին զաղափարը իրապէս լուսաւորած է ժողովուրդին հոգին: Կրօնքն է եղած մեր մէջ այն լծակը որ վեր բռնած է միշտ զմեզ անկումի բոլոր վայրէջքներուն վրայ. ու ասիկա՝ երբ մեր աստղը տակաւին չէր խաւարած աշխարհի քաղաքական հորիզոնին վրայ. ու նաև յետոյ, անտէրնշութեան և անիշխանութեան ամէնէն մութ օրերուն: Ու աւելցնենք սակայն. վկայ է նաև առօրեայ փորձառութիւնը. ներկային փաստը պիտի լրացնէր միայն պատմութեան փաստին թերին, եթէ ուզէինք կամ կարենայինք անկեղծ ինքնաքննութեամբ վերլուծել և հասկնալ թէ ո՞րքան իրական է կրօնքէ ուժացումին հետեանքը ազգային և բարոյական այն աւերածին մէջ, զոր մեր կեանքի իրականութեան ներկայ պահը կը ցուցադրէ:

Ո՛չ. առանց կրօնական մշակոյթի՝ անդարմանելիօրէն կը վտանգուի ազգին բարոյականը. ու դաստիարակութիւնը, եթէ չինկուի կրօնի օծութեամբ, անվրէպ կը շեղի իր նպատակէն, որ ուրիշ բան չէ անշուշտ եթէ ոչ սիրտով և միտքով ազնիւ և ուժեղ մարդը պատրաստել մանուկին մէջ: Ու մեր ժողովուրդը, որ իր խորքին մէջ կրօնասէր է, այս բառին ամէնէն լուրջ առումով, չի կրնար համամիտ ըլլալ որ և է հակակրօնական ուղղութեան՝ իր հասարակական և կրթական կեանքին մէջ. և հետեաբար չի կրնար ներել որ իր զաւակներուն ուսուցումի գործին մէջ զանց առնուի կրօնի բարոյացուցիչ ազդեցութիւնը:

☆

Իրերը այնպէս չէ որ կ'ընթանան սակայն զործնականին մէջ, այսինքն զործառնութեանց պաշտօնական զեանին վրայ: Անոնք որ տիտղոսն ու պարտականութիւնը ունին հոգածու լինելու այդ մասին, չեն ցուցներ պէտքին համապատասխան փոյթ և լրջութիւն. չեն առաջնորդեր ժողովուրդին իսկապէս կրօնասիրական ձկտումներուն: Զխաբուինք եկեղեցական ոլորտի մէջ պաշտամունքի կամ ուրիշ պատենութիւններով յառաջ եկած հանդիսական խանդավա-

առթեանց երևոյթներէն . ստուգութիւնն այն է որ կրօնի հոգը իրեն արժանի տեղը չունի այսօր պատասխանատու Մարմիններու մտադրադութեանց մէջ :

Թողլով բազում ուրիշ պարագաներ , և մեր ակնարկը դարձնելով միայն դէպի վարժարանները , տխրութեամբ պիտի հաստատենք թէ կրօնի դասը եթէ ոչ ամէնէն արհամարհուած այլ դէթ անաւագուած դիրքի մը վրայ կը դնուի մեր դպրոցներու թէ՛ ծրագրի և թէ՛ ժամանակացոյցի զուտններուն մէջ : Իբրեւ ուսում՝ չի ներկայացներ անիկա մեծ արժէք , հարկաւորապէս ընդլայնուած չըլլալով նախ նիւթը , և յետոյ ճշգրիտ ուղղութեան մը վրայ լարուած չըլլալով դասաւանդութեան մեթոտը :

Պիտի չկրնանք հոս մանրամասնութեանց մէջ մտնել այս՝ ինչպէս նաև ուսուցիչներու և դասագիրքերու և յարակից ուրիշ հանգամանքներու վերաբերմամբ , յաջորդ յօդուածի մը թողլով անոնց աւելի հանգամանօրէն նկատառումը . բայց չենք կրնար վերջացնել այս տողերը առանց չեշտելու թէ բուն կրօնական կեանքը կրնայ մտահոգիչ կացութեան մը վերածուիլ մեր մէջ հետզհետէ զլիաւորապէս այն պատճառաւ որ նոր սերունդին դաստիարակութեան գործին մէջ , դպրոցներէն ներս կամ դուրս , կրօնական կրթութեան չէ ընծայուած ու չադրութիւնն ու խնամքը , բան մը՝ որուն ամենէն աւելի մտադիր պէտք է լինին անոնք որ կոչում և պաշտօն ունին վարելու դաստիարակութեան գործը և հսկելու ազգին բարոյական կեանքին վրայ :

ՔԱՂՅՐ ՄԱՆԸ

Ա

Տերեւի մը վրայ վրսիս ,
Խոր գիւեհուան մէջ ի փուն ,
Կը պըսպըղար շաղի շիք մ' ,
Արեգակէն շաւ հեռուն :

« Պիտի չկրնամ , ա՛խ , երբեք ,
Բռնկած շողէ մը բոսոր ,
Արհամարհուած կաթիլս հէք ,
Տեսնել ծագող իմ աղուր : »

Ու հրելով ստուերը սեղմ ,
Սաղարթէն դուրս ելաւ մեղմ .
Ծագեց արեւն երբ աչիւն :

Անդ լոյսէն մահացած ,
Սլացաւ , շողի օդայած ,
Շողի մը մէջ՝ դէպ երկին :

Թրգ . Թ . Ե . Գ .

15 հոկտ . 1931 , Գահիրէ

Բ

Այդ կաթիլին պէս զոփուն ,
Աղամանդին պէս այդ լոյծ ,
Քեզ կը կանչեմ , լոյս անհուն .
Ե՛լ երկիմէն անմասոյց :

Խոնջ՝ ըստուերէն մրցամուայ ,
Դարձած եմ հեռ խրտաւանդ .
Սրբիս՝ շողերդ լուսափայ
Թող նրբուէ՛ անբրթիք :

Իմ դիմս , իմ կրօնս ես դուն զորդ ,
Հառագայքիդ ներքեւ յորդ ,
Հրամարտութիւն , կ'իյնամ զոն :

Հրամարտին ծանր է տեսնել ,
Գիտեմ տեսնելն է հիւծել ,
Ինչ փոյք , աչք իմ , դիտէ զոն :

J. M. GUYAU